

УДК 347.9

ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Шиманович О. М.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, м. Сімферополь, Україна.

У статті досліджуються основні поняття, особливості та зміст інституту відновлення втраченого судового провадження з одночасним порівняльним аналізом чинного цивільного процесуального законодавства з нормативно-правовими актами радянського періоду, обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення Цивільного процесуального кодексу України.

Ключові слова: відновлення втраченого судового провадження, об'єкт, підстави відновлення втраченого судового провадження.

ЦПК України 2004 року відзначається численними новелами у цивільному процесі, зокрема, безпосередньо в окремий розділ виділено «відновлення втраченого судового провадження» (розділ IX, статті 402-409 ЦПК). Цей різновид цивільного провадження має цілу низку особливостей, завдяки яким він відрізняється від інших видів провадження цивільних справ в загальних судах загальної юрисдикції. Перш за все цей вид провадження має властивий лише йому предмет судового захисту, а саме – охоронювані законом процесуальні інтереси осіб, які беруть участь у справі, щодо поновлення втраченого судового провадження. Тобто у цій категорії справ захищаються у суді не порушені матеріальні суб'єктивні права, свободи чи інтереси, а захищаються процесуальні права, пов'язані із втратою судового провадження. Порядок відновлення втраченого судового провадження не має характерних ознак позовного провадження. Відновлення втраченого судового провадження в цивільній справі можливе в разі закінчення цивільної справи ухваленням рішення або у якій провадження закрито. Тобто метою цього провадження є відтворення в документах судового провадження.

Науково-теоретичне дослідження проблем законодавчого закріплення та практичної реалізації норм про відновлення втраченого судового провадження в цивільних справах є актуальним завданням, успішне та своєчасне вирішення якого має безпосереднє відношення до вдосконалення не тільки норм чинного ЦПК України, а й практики його застосування.

Раніше у ЦПК 1963 року питання відновлення втраченого судового провадження регулювалися шістьма пунктами додатку до ЦПК № 3. Проблеми відновлення втраченого судового провадження у цивільному процесі за останні роки в науковій літературі не висвітлювалися. Слід зазначити, що до окресленої проблеми виявляється досить поверхневий інтерес дослідників цивільного процесуального права. Дослідженню цього питання приділили увагу лише такі процесуалісти, як Зейкан Я. П. [1, с. 515-519], Кілічава Т. М. [2, с. 316-318], Фурса С. Я. [3, с. 842-846], Штефан О. О. [4, с. 290-297]. Таке положення у деякій мірі можна пояснити тим фактом, що порядок відновлення втраченого судового провадження раніше був винесений за межі основного змісту ЦПК і містився у додатках до нього, а зараз є новелою для чинного ЦПК України.

Інститут відновлення втраченого судового провадження, безумовно, має стати одним із вагомих заходів правового впливу, спрямованих на вирішення основних завдань і принципів цивільного судочинства.

Метою цієї статті є розкриття змісту та особливостей інституту відновлення втраченого судового провадження, а також вироблення обґрунтованих пропозицій для вдосконалення чинного законодавства. Вичерпне регулювання цього питання безпосередньо вплине на ефективність усієї подальшої правозастосовної діяльності, сприятиме реалізації загальних засад цивільного судочинства. Тому що відсутність детальної правової бази та методичних рекомендаційних розробок з даного питання призводить до виникнення суттєвих труднощів правозастосування.

Виділивши у окремий розділ ЦПК України порядок відновлення втраченого судового провадження, законодавець не зняв проблемного питання, яке існувало у ЦПК 1963 року, що пов'язане з нормативним визначенням терміна «втрачене судове провадження». Якщо виходити безпосередньо із змісту розділу IX ЦПК, а також логічно-граматичного аналізу зазначеного терміна під «втратою судового провадження» слід розуміти зникнення (знищення, загублення) матеріалів справи або всієї справи. Може загубитися як справа в цілому, так і окремі документи цивільної справи як в самому суді, так і в процесі пересилки справи з суду однієї інстанції в суд іншої інстанції.

До порушення провадження по відновленню втраченого судового провадження посадові особи суду, а також особи, які брали участь у справі, повинні вчинити усі від них залежні дії, спрямовані на розшук повністю загубленої цивільної справи або окремих її документів. В разі, якщо після ретельної перевірки по розшуку загубленої справи або її частини справу не буде знайдено, ані серед поточних справ, ані серед справ, що знаходяться в архіві та ін., судове провадження буде вважатися втраченим, і у цьому випадку виникає потреба звернутися до його відновлення. Отже, можна зробити висновок, що поновлення втраченого судового провадження замінює загублені оригінали документів у справі або саму справу назавжди або до того часу, доки вони не будуть знайдені. Це положення повинно знайти своє відображення в нормах ЦПК України.

Підставами для відновлення судового провадження у цивільній справі є:

- повна або часткова втрата судового провадження у цивільній справі, яке закінчилося ухваленням рішення;
- повна або часткова втрата судового провадження у цивільній справі, провадження у якій закрито.

Під втратою судового провадження слід розуміти втрату заведеної судом цивільної справи, якій присвоєно певний порядковий номер та заведено статистичну картку та у якій має місце відображення усього ходу цивільного процесу, усі процесуальні акти, які супроводжували такий процес, включаючи ухвалені рішення чи ухвалу суду. Тобто коли відсутні відомості про відкриття провадження та подальший рух справи на усіх стадіях цивільного процесу. Втрата провадження можлива за різних обставин, а саме: знищення справи, викрадення справи, повінь, пожежа тощо. Тобто відновлення втраченого судового провадження може мати місце у двох

випадках: 1) щодо усього судового провадження чи його частини; 2) якщо справа закінчена ухваленням судового рішення або у ній закрито провадження.

Безпосереднім об'єктом відновлення є конкретний перелік відсутніх повністю або частково матеріалів втраченої цивільної справи. Предметом відновлення є зміст окремих процесуальних документів чи їх частин, що містились у втраченій цивільній справі. Винятком із загального правила є положення, що виключає з об'єктів відновлення втраченого судового провадження цивільні справи, матеріали та документи з яких стали відсутніми до закінчення судового розгляду (ч. 3 ст. 406 ЦПК). Це можливо пояснити тим, що у таких зверненнях на перший план виступає, насамперед, вимога щодо порушеного, невизнаного або оспорюваного права і вже в результаті цього – захист прав та інтересів заявника. Досягти цієї мети в найбільш ефективний і максимально відповідний заявленим вимогам спосіб можна шляхом розгляду питання по суті в ході одного з трьох різновидів проваджень у цивільному судочинстві, а не через відтворення змісту документів, які хоч і мають відношення до справи, проте не гарантують остаточного вирішення змісту заявлених вимог по суті.

У такому випадку заявнику роз'яснюється його право пред'явити новий позов, а в ухвалі суду про відкриття провадження у новій справі у зв'язку з втратою незакінченого провадження про цю обставину повинно бути обов'язково зазначено.

Таким чином, об'єкти відновлення при втраченому провадженні у цивільній справі можуть бути класифіковані:

1) за обсягом відсутніх матеріалів цивільної справи, що підлягає відновленню: цілі об'єкти, в яких відновленню підлягають всі матеріали цивільної справи; часткові об'єкти, в яких відновлення потребують лише окремі матеріали цивільної справи;

2) за стадією, на якій було припинено провадження за розгляду та вирішення цивільної справи, розрізняють об'єкти, що включають у себе матеріали: втрачені після ухвалення рішення по суті цивільної справи; по справах, у яких провадження в цивільних справах було закрито.

Із заявою про втрачене судове провадження у цивільній справі можуть звернутися особи, які брали участь у справі, оскільки втрата провадження впливатиме на реалізацію їхніх прав щодо отримання копії рішення та його реалізації. Відновлення втраченого судового провадження може здійснюватися також за ініціативою суду, оскільки на суд покладено обов'язок щодо належного зберігання судових справ.

Аналіз змісту норм законодавчої регламентації вказаного питання дозволяє розмежувати різного роду причини втрати судового провадження:

- підстави об'єктивного характеру, до яких можна віднести: причини стихійного характеру (землетрус, повінь тощо); сплив строку зберігання, що визначається Переліком судових справ, що утворюються в діяльності суду, із зазначенням строків зберігання документів (затверджений наказом Державної судової адміністрації України № 2 від 06.01.2006 р.);

- підстави суб'єктивного характеру, які охоплюють: злочинні дії посадових осіб (наприклад, неповернення відповідної справи) або заінтересованих громадян (наприклад, знищення або крадіжка цивільної справи); недоліки обліку та зберігання справ, що не унеможливили збереження цілісності цивільних справ.

Для цієї категорії справ, хоча ст. 114 ЦПК України і не містить відповідного положення, встановлено виключну підсудність, тобто їх розгляд віднесено до компетенції чітко визначеного суду: який ухвалив рішення по суті справи або який постановив ухвалу про закриття провадження у справі.

Передумовою відкриття провадження у справі з відновлення втраченого судового провадження є подання письмової заяви відповідного змісту.

У заяві про відновлення втраченого судового провадження повинно бути зазначено:

- про відновлення якого саме провадження просить заявник;
- чи було у справі ухвалено рішення по суті справи або постановлена ухвала про закриття провадження;
- якою саме особою з числа осіб, які брали участь у справі, був заявник, хто конкретно і в якості кого брав участь у справі, місце проживання чи місцезнаходження цих осіб;
- що відомо заявнику про обставини втрати провадження, про місцезнаходження копій документів провадження або відомостей щодо них;
- поновлення яких саме документів заявник вважає необхідним;
- для якої мети необхідне їх поновлення.

Слід відмітити, що порівняно з попереднім законодавчим закріпленням вимог до заяви про відновлення втраченого судового провадження, перелік реквізитів цього документа зазнав суттєвих змін, в цілому досить вдалих і таких, що відповідають сутності та призначенню цього інституту цивільного процесуального права в умовах сьогодення. Разом із тим незрозуміло, з яких причин такі положення як найменування суду, до якого подається заява, та прізвище, ім'я (найменування) заявника (що були раніше закріплені в додатку № 3 до ЦПК України 1963 р.) залишилися поза увагою законодавця. Тим більше, що до решти процесуальних документів, форма та зміст яких регламентовані чинним цивільним процесуальним законодавством, такі вимоги висувуються.

На нашу думку, оскільки документ має юридичну силу лише за наявності таких обов'язкових реквізитів, як найменування установи чи організації, автора (заявника), вважаємо відсутність вказівки про необхідність зазначення відповідних відомостей у заяві про відновлення втраченого судового провадження недоліком чинного законодавства, який необхідно усунути шляхом внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 405 ЦПК України.

До заяви про відновлення втраченого судового провадження додаються документи або їх копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися у заявника або у справі (наприклад, копії позовної заяви, копії апеляційної або касаційної скарги, рішення, ухвала, судові повістки або повідомлення, виконавчі листи, інші документи, які вказують на наявність судової справи і збереглися у заявника). У зв'язку в цим хотілося б зазначити, що адвокатам доцільно зберігати свої адвокатські досьє, в яких знаходяться ухвали, рішення та інші документи цивільної справи, яку веде адвокат.

Якщо втрачене судове провадження відновлюється за ініціативою суду, то важливе значення для його відновлення можуть мати статистична карта у справі, наря-

ди щодо вчинення окремих процесуальних дій, зокрема реєстрація ухвал про розшук відповідача, реєстри відправлення кореспонденції, можливо копії документів, які збереглись, тощо [3, с. 843-844].

У випадку, якщо є відомості про те, що документи, які мають відношення до справи, знаходяться в установах, організаціях, у окремих громадян, то про це заявник повинен зазначити у заяві, і суд за клопотанням заінтересованих осіб витребує їх у стадії підготовки справи до судового розгляду.

Слід зазначити, що коло необхідних документів, які додаються до заяви про відновлення матеріалів кожної конкретної цивільної справи, залежатиме від характеру та змісту вимоги заявника і від того, в якому обсязі ініціатор судового розгляду просить поновити судові провадження.

Якщо у заяві не зазначено мету відновлення провадження або відомості, необхідні для його відновлення, суд постановляє ухвалу про залишення заяви без руху, якою встановлює заявникові строк, необхідний для усунення цих недоліків. Після усунення недоліків заява розглядатиметься судом. У противному разі заява повертається заявнику.

Особливістю справ про відновлення втраченого судового провадження є положення, за яким заявник звільняється від сплати судових витрат. Але якщо заявнику на момент звернення до суду було відомо про те, що судові провадження не втрачено, але, незважаючи на це, він все ж таки подав заяву, тому у випадку встановлення судом цієї обставини судові витрати повинні відшкодуватися заявником.

Якщо мета звернення до суду, зазначена заявником, не пов'язана із захистом його прав та інтересів, зокрема заявник не є особою, яка брала участь у справі, чи відновлення судового провадження не потягне для особи настання юридичних наслідків, то за таких умов суд своєю ухвалою відмовляє у відкритті провадження у справі про відновлення провадження або залишає заяву без розгляду, якщо провадження було відкрито. Ухвала про відмову відкрити справу про відновлення втраченого судового провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Якщо судові провадження втрачено до закінчення судового розгляду, то воно не підлягає відновленню у встановленому розділом IX ЦПК України порядку. Якщо ж таку заяву подано, вона повинна бути повернута заявникові за аналогією до ч. 3 ст. 121 ЦПК. Заявник у цьому випадку може пред'явити новий позов. Пред'явлення «нового позову» слід розуміти як нову справу, але про той самий предмет і з тих самих підстав та між тими самими сторонами.

При відкритті нового провадження у справі в ухвалі суду про відкриття суддя повинен обов'язково зазначити про втрату незакінченого провадження, бо інакше, якщо ця обставина не буде відома суду, він може відмовити у відкритті провадження у справі у зв'язку з тим, що у його провадженні є тотожний позов.

Виходячи з назви ст. 406 ЦПК України, у ній повинно йтися лише про наслідки недодержання вимог до заяви, яка подається до суду, про відновлення втраченого провадження. У цій же нормі, а саме у ч. 3 ст. 406 ЦПК, йдеться про зовсім інший аспект відновлення втраченого судового провадження, тобто якщо судові провадження втрачене ще до закінчення судового розгляду. Тому ч. 3 ст. 406 ЦПК України має бути виключена із цієї норми. Повинна бути передбачена окрема норма, у

якій би йшлося про наслідки подання до суду заяви про відновлення втраченого судового провадження незакінченого судовим розглядом.

При розгляді справи про відновлення втраченого судового провадження повністю або якоїсь його частини суд використовує ту частину провадження, що збереглася. Суд також використовує документи, видані зі справи фізичним чи юридичним особам до втрати провадження, копії цих документів, інші довідки, папери, відомості, що стосуються справи, виконавчого провадження.

Особливістю цього інституту цивільного процесуального права є чітка регламентація законом переліку осіб, які можуть бути допитані судом як свідки. Так, відповідно до ч. 2 ст. 407 ЦПК суд може допитати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, осіб (їх представників), які брали участь у справі, а в необхідних випадках – осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судові рішення. Вважаємо, що в даному випадку можуть бути допитані як свідки особи, які були присутні при виконанні рішення, а також інші особи, які здійснювали реєстрацію справи, передачу її в архів тощо.

Таким чином, особливості порядку розгляду судом справи про відновлення втраченого судового провадження встановлені у ст. 407 ЦПК України за своєю суттю та змістом збігаються з п. 5 додатку № 3 до ЦПК 1963 року. Але таке відновлення старих положень не дає змоги дати відповідь на питання – як бути суду, якщо в процесі розгляду буде встановлено, що заявник подав заяву про відновлення документа, що був змінений або взагалі скасований судовими інстанціями в апеляційному або касаційному порядку, та як бути суду, якщо така обставина може залишитися йому невідомою? У даному випадку, на наш погляд, необхідно нормативно закріпити положення про те, що суд у порядку відновлення втраченого судового провадження не повинен відновлювати судові рішення, які були скасовані, оскільки вони не можуть впливати на існуючі матеріальні правовідносини.

У ч. 1 ст. 408 ЦПК України йдеться про порядок ухвалення судового рішення про відновлення втраченого судового провадження. Ухвалення такого рішення можливе на підставі зібраних і перевічених матеріалів. Суддя може ухвалити рішення про відновлення втраченого судового провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити, але при цьому він повинен виходити насамперед із заяви заявника та, звичайно, враховувати, чи матиме таке відновлення для заявника юридичні наслідки.

Щодо змісту рішення суду про відновлення втраченого судового провадження, то у ньому повинно зазначатися:

- на підставі яких конкретно даних, поданих до суду і досліджених у судовому засіданні з участю всіх учасників цивільного процесу з утраченого провадження, суд вважає встановленим зміст відновленого судового рішення;

- висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися з утраченого провадження.

Якщо недостатньо зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження, суд ухвалою закриває розгляд заяви про відновлення прова-

дження і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів.

Строк зберігання судового провадження не має значення для вирішення заяви про його відновлення. Винятком із такого правила є випадок звернення з такою заявою для виконання рішення, якщо строк на пред'явлення виконавчого листа для виконання закінчився і судом не поновлено, тому що відновлення такого втраченого судового провадження не утворить для заявника юридичних наслідків.

Враховуючи все вищевикладене можна зробити висновок, що основними ознаками інституту відновлення втраченого судового провадження є: 1) диспозитивність, тому що відкриття провадження у справі залежить від волевиявлення заявника; 2) цільове призначення, тому що мета звернення до суду є обов'язковою складовою заяви про відновлення судового провадження і має бути пов'язана із захистом прав та інтересів заявника; 3) безстроковість, тому що строк зберігання судового провадження не має значення для вирішення заяви про його відновлення, за винятком випадків, коли закінчився строк на пред'явлення виконавчого листа до виконання; 4) завершений характер провадження, тому що відновлюватися може тільки закінчене провадження; 5) повнота та всебічність дослідження, тому що за недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження суд ухвалою закриває розгляд заяви про відновлення провадження і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів; 6) відповідність, тому що поновлена справа має відповідати за змістом матеріалам втраченого судового провадження.

Таким чином, нова редакція порядку відновлення втраченого судового провадження у ЦПК України відповідає сучасним тенденціям розвитку матеріально-правових та процесуально-правових відносин, спрямована на підвищення ролі судових органів у суспільстві, хоча й потребує свого законодавчого удосконалення. Подальше удосконалення інституту втраченого судового провадження має надзвичайно важливе значення як для практичного застосування відповідних положень цивільного процесуального законодавства, так і загального розвитку теорії цивільного процесуального права.

Список літератури

1. Зейкан Я. П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України / Я. П. Зейкан. – К. : Юридична практика, 2006. – 560 с.
2. Кілічава Т. М. Цивільне процесуальне право / Т. М. Кілічава. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 352 с.
3. Цивільний процес України : Академічний курс / [Фурса С. Я., Фурса Є. І., Гетманцев О. В. та ін.]; [за ред. С. Я. Фурси]. – К. : Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2009. – 848 с.
4. Штефан О. О. Цивільне процесуальне право України : Навчальний посібник / О. О. Штефан. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 360 с.

Шиманович О. Н. Возобновление утраченного судебного производства в гражданском процессе / О. Н. Шиманович // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 24 (63). № 1. 2011. – С. 90-97.

В статье исследуются основные понятия, особенности и содержание института возобновления утраченного судебного производства в гражданском процессе с одновременным сравнительным анализом действующего гражданского процессуального законодательства и нормативно-правовых актов советского периода, обосновываются предложения по совершенствованию Гражданского процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: возобновление утраченного судебного производства, объект, основания возобновления утраченного судебного производства.

Shimanovich O. The renewal of the lost judicial documents in civil legal proceedings / O. Shimanovich// Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2011. – Vol. 24 (63). № 1. 2011. – P. 90-97.

In article the comprehensive investigation of the basic concepts, features and the maintenance of institute of renewal of the lost judicial documents in civil legal proceedings. At the same time the comparative analysis of the current civil procedural legislation with legal acts of the Soviet period is made. On the basis of its results the own offers on improvement of the text of the Ukrainian Civil procedural code are proved.

Keywords: the renewal of the lost judicial documents, the object, the foundations of renewal of the lost judicial documents.

Поступила в редакцию 15.03.2011 г.